

Kuva Eero Kiviniemi.

Tapani Lehtinen

*8.7.1944 †29.11.2014

Helsingin yliopiston suomen kielen emeritusprofessori Tapani Lehtinen kuoli pitkään sairastettuaan Helsingissä 29. marraskuuta 2014. Hän oli syntynyt Porvoossa 8. heinäkuuta 1944.

Tapani Lehtinen oli ensimmäisen polven sivistyneistöä. Hänen isänsä oli sahatyömies ja hänen äitinsä ompelija. Hän oli kouluuokkansa nuorin, mutta useimmiten myös paras. Jo lukiovuosinaan Porvoon yhteislyseossa hän osoitti kiinnostusta musiikkiin ja kirjallisuuteen, jotka valokuvauksen ohella säilyivät hänen harrastuksinaan lopun ikää. Hän toimi aktiivisesti teinikunnassa ja näytelmäkerhossa. Lukioajasta alkaen hän kirjoitti useiden vuosien ajan kirja-arvosteluja Uudenmaan Sanomiin.

Lapsena sairastettu polio oli osasy siihen, että hän kiinnostui lääkärin urasta. Kun tiedekuntaan pääsy ei ensi yrittämällä onnistunut, hän aloitti suomen ja sen sukukielten opinnot Helsingin yliopistossa 1962. Tähän vaikutti innostuminen viron kielestä, jota hän sittemmin puhui täydellisesti.

Vaikka kielentutkimus oli Lehtisen intohimo jo varhain, hän oli myös kiinnostunut kirjallisuudesta, opiskeli kirjallisuudentut-

kimusta ja estetiikkaa, oli perustamassa Karjalaisessa osakunnassa kirjallisuuskerhoa ja oli aktiivisesti mukana muissakin opiskelijajärjestöissä.

Lehtinen osallistui lukiolaisena kristillisiin teinikokouksiin ja kuului kuusikymmenluvulla kristillisen ylioppilasliikkeen johtoryhmään. Tämä ryhmä näki tehtäväkseen uudistaa kirkko toimimaan myös käytännössä köyhien ja sorrettujen puolesta. He arvostelivat kirkon vallanpitäjiä vanhoillisuudesta, jähmeydestä ja keskustelun puutteesta. Lehtinen oli mukana puolen tusinan ylioppilaan ryhmässä, joka maalasi sanan Biafra! moneen kohtaan rakenteilla olevan Temppeleaukion kirkon perustuksia. Tällä he vaativat, että kirkko käyttäisi varansa Afrikan nälänhädästä kärsivien auttamiseksi eikä kalliisiin kirkkorakennuksiin.

Lehtinen valmistui filosofian kandidaatiksi vuonna 1969, mutta aloitti akateemisen työuransa jo sitä ennen karjalan kielen sanakirjan leksikografina. Vuonna 1967 professori Terho Itkonen kiinnitti hänet yhdessä Heikki Paunosen kanssa vasta perustamaansa Muoto-opin arkistoon. Sillä oli ratkaiseva merkitys Lehtisen tulevalle tutkijanuralle.

Assistentin toimenkuva oli tuohon aikaan varsin laaja-alainen. Lehtisen ja Paunosen ensimmäinen tehtävä oli kirjoittaa puhtaaksi *Muoto-opin keruuoppaan* käsikirjoitus, joka piti saada valmiiksi pikavauhtia. Työpäivät venyivät usein kymmeneen yhteentoista illalla. Assistenttien vastuulla olivat moneen otteeseen myös heidän esimiehensä Terho Itkosen tehtävät tämän sairauslomien aikana. Heidän ainoana tukenaan oli Esko Koivusalo, joka toimi tuolloin Valtion humanistisen toimikunnan sihteerinä.

Vuonna 1971 Lehtinen nimitettiin Suomen Akatemian tutkimusassistentiksi. Kaksi vuotta myöhemmin hän siirtyi suomen kielen lehtoriksi Petroskoin yliopistoon. Kaksi Petroskoissa vietettyä vuotta toivat etäisyyttä Helsingin suomen kielen laitokseen ja hyvän venäjän kielen taidon, mutta myös omat ahdistuksensa ja painajaisensa. Niihin auttoivat psykoterapia ja onnellinen avioliitto.

Palattuaan kotimaahan Lehtinen nimitettiin suomen kielen lehtoriksi vuonna 1975. Hänelle tarjoutui kuitenkin mahdollisuus jatkaa samaan aikaan Suomen Akatemian tutkijana vuoteen 1984 asti. Helsingin yliopiston suomalaisen filologian apulaisprofessoriksi hänet nimitettiin vuonna 1985 ja professoriksi vuonna 1998.

Lehtisen väitöskirja *Itämerensuomalaisen verbien historiallista johto-oppia: Suomen avajaa, karkajaa-tyyppiset verbit ja niiden vastineet lähisukukielissä* valmistui vuonna 1979. Aihe periytyi jo Terho Itkosen laudaturseminaarista. Antamalla hyvin vaativan gradututkielman aiheen Itkonen tuli samalla paaluttaneeksi Lehtisen tulevan tutkijanuran askelmerkit.

Lehtisen väitöskirja on monessa suhteessa urauurtava. Hänellä on siinä kaksi päätavoitetta: ensinnäkin selvittää, mistä syystä alkuperäiset avajaa, karkajaa -tyyppiset verbit ovat useissa itämerensuomalai-

sisia kielissä ja murteissa sulautuneet muihin verbityyppisiin ja miten kyseinen verbityyppi on aikanaan kantasuomessa syntynyt. Metodisesti keskeinen käsite tutkimuksessa on johto-opillinen korrelaatio, jonka oli ensimmäisenä esittänyt ruotsalainen saamen kielen tutkija Israel Ruong (1943). Lähtökohtana on ajatus, jonka mukaan johdostyyppien merkityssuhteita voidaan kuvata eri johdostyyppien välisten semanttis-morfologisten vastakohtaisuuksien, korrelaatioiden avulla.

Väitöskirja on edelleen alallaan ylittämätön klassikko. Sen aihepiiriin Lehtinen palasi myöhemmin useissa artikkeleissaan, joissa hän on kehittänyt edelleen johto-opillisen korrelaation käsitettä. Näissä artikkeleissa merkittävää on se, että tekijä otti huomioon paitsi morfologis-semanttiset myös pragmaattiset ja kieliopillistumisprosesseissa vaikuttavat seikat. Tämä oli uusi aluevaltaus kielihistoriallisen tutkimuksen alalla.

Tapani Lehtinen sanoi usein, että merkittävintä, mitä tutkija voi urallaan saavuttaa, on se, että hän pystyy kumoamaan oman oppi-isänsä esittämän teorian. Lehtisen merkittävin oppi-isä oli akateemikko Lauri Posti. Vuonna 1984 ilmestyneessä tutkimuksessaan *Itämerensuomen passiivin alkuperä* Lehtinen asettaa kyseenalaiseksi Postin yleisesti hyväksytyyn käsitykseen, jonka mukaan itämerensuomalaisten kielten passiivi perustuu alkuaan refleksiiviseen TA-tunnukseen. Lehtisen mukaan todennäköisempää on, että passiivin lähtökohtana on ollut refleksiivis-kausatiivinen TTA-tunnus. Tässäkin tapauksessa Lehtinen löysi muotohistoriallisille päätelmilleen tukea sekä semanttisista ja pragmaattisista että kieliopillistumiseen liittyvistä ilmiöistä.

Lehtiselle kertyi jo varhain useita luottamustehtäviä. Hän toimi Kotikielen Seuran sihteerinä vuodesta 1968 vuoteen 1982. Akateemikko Erkki Itkonen pyysi häntä Fin-

nisch-ugrische Forschungenin toimitussih-
teeriksi vuonna 1972, ja siinä tehtävässä
Lehtinen jatkoi vuosikymmenen loppuun.
Vuosina 1989–1990 Lehtinen hoiti Virittä-
jän päätoimittajan tehtäviä.

Lehtinen osallistui asiantuntijana raama-
tunsuomennoskomitean työhön. Hänet kut-
suttiin Suomalaisen Tiedeakatemian jäse-
neksi vuonna 1991. Hän julkaisi useita tie-
teellisiä monografioita ja kymmeniä artikke-
leita, viimeiset vuonna 2013. Hän toimi
usein vastaväittäjänä eri yliopistoissa, vii-
meisen kerran Turun yliopistossa jo sairas-
tuttuaan vuonna 2012.

Lehtinen vastasi vuosikymmeniä Helsin-
gin yliopiston suomen kielen opiskelijoiden
kielihistorian opetuksesta. Kielihistorian
tutkimukseen hän toi uusia, innostavia nä-
kökulmia, joiden ansiosta aiemmin kuivah-
kona pidetty kielentutkimuksen osa-alue al-
koi elää uudella tavalla. Hän ohjasi alaltaan
useita väitöskirjoja ja edisti aktiivisesti lai-
toksensa nuorten tutkijoiden väitöskirjoja
yhteisessä työpajassa, jonka tuloksena il-
mestyi vuonna 1992 yli paradigmarajojen
ulottuva artikkelikokoelma *Kieliopillistumi-
nen. Tapaustutkimuksia suomesta*.

Lehtisen syvälinen asiantuntemus näkyy
hänen toisessa pääteoksessaan *Kielen vuosi-
tuhannet: Suomen kielen kehitys kantaauralis-
ta varhaissuomeen*, joka ilmestyi vuonna

2007. Teos sai seuraavana vuonna Helsingin
yliopiston Hyvän akateemisen oppikirjan
palkinnon. Se on suuri synteesi suomen kie-
len kehityksestä aina kantaauralista, 5000–
6000 vuoden takaa, Agricolan aikaan, jolloin
suomen kieltä alettiin kirjoittaa. Keskeisellä
sijalla teoksessa ovat suomen ja sitä edeltä-
vien kantakielten kosketukset muiden kiel-
ten kanssa. Lehtinen on ottanut siinä huomi-
oon varsinkin Jorma Koivulehdon uusia nä-
kökulmia tuovat lainasanatutkimukset sekä
arkeologien uusimmat havainnot.

Opiskelijat arvostivat Lehtistä suuresti
myös tietotekniikan opetuksen edelläkävijä-
nä aikana, jolloin tämä ala lähinnä pelotti
humanisteja. Helsingin yliopiston suomen
kielen oppiaineessa hän siirsi ensimmäise-
nä kaikki kurssimateriaalinsa verkkoon.
Hän oli arvostettu ja pidetty työtoveri. Kuu-
kausi ennen kuolemaansa hän lahjoitti ko-
ko tieteellisen kirjastonsa Helsingin yli-
opiston suomen kielen tutkijoille, opettajil-
le ja opiskelijoille.

Oma perhe oli Lehtiselle hyvin tärkeä.
Hänen puolisonsa, *Suomen kielen perussa-
nakirjan* päätoimittaja Marja Lehtinen, me-
nehtyi syöpään vuonna 2003. Poikansa,
Jaakko ja Juha Lehtisen, Tapani Lehtinen
johdatti tietokoneiden maailmaan aikana,
jolloin monikaan ei vielä ollut perehtynyt
niiden käyttöön.

Simo Heininen ja Heikki Paunonen

Tapani Lehtinen In memoriam

Tapani Lehtinen, emeritus professor of
Finnish at the University of Helsinki, died
in Helsinki on 29th November 2014 after a
long illness. He had been born in Porvoo on
8th July 1944. Lehtinen was a first-genera-

tion intellectual, as his father had worked
in a sawmill and his mother as a seam-
stress. He had shown a preference for mu-
sic and literature even during his upper
secondary school years at the Porvoo Coed-

ucational Lyceum, and along with photography, these remained his principal interests for the rest of his life.

Having suffered from polio as a child, it was understandable that he should have felt an urge for a career in medicine, but when he failed to gain a university place in that faculty at the first attempt, he enrolled to study Finnish and other Baltic-Finnic languages at the University of Helsinki in 1962. One motive behind this was his interest in the Estonian language, which he later learned to speak to perfection.

Although language was his real passion in life from an early age, Lehtinen was also interested in literature. He studied literary theory and aesthetics, and was involved in founding a literary club in the Karelian Student Association, just as he was also active in other student organizations.

Lehtinen gained his candidate's degree in 1969, but he had already begun his career on the university staff before this, as a lexicographer working on the Dictionary of Karelian. Professor Terho Itkonen had taken him on together with Heikki Paunonen in 1967 to work on the recently formed Morphological Archives for Finnish Dialects, an engagement that was to have a decisive influence on his future research career.

Lehtinen was appointed to a position of research assistant with the Academy of Finland in 1971 and became a lecturer in Finnish at the University of Helsinki in 1975. He was later appointed associate professor of Finnish philology at the same university in 1985 and professor in 1998.

Lehtinen's doctoral thesis, *Itämerensuomalaisten verbien historiallista johto-oppia: Suomen avajaa, karkajaa-tyyppiset verbit ja niiden vastineet lähisukukielissä* (Derivational history of verbs in the Baltic-Finnic languages: Finnish verbs of the type avajaa, karkajaa and their equivalents in related

languages), completed in 1979, remains an unrivalled classic in its field, and Lehtinen returned to the theme in a number of later papers, in which he continued to develop the concept of derivational correlation.

Tapani Lehtinen would often say that the most significant thing a scholar could achieve in his career was to be able to disprove a theory first put forward by his own teacher. Lehtinen's most outstanding teacher was Academician Lauri Posti, whose generally accepted theory on the origin of the Baltic-Finnic passive verb forms he questioned in his paper of the same name, *Itämerensuomen passiivin alkuperä*, in 1984. Lehtinen found support for his morphological conclusions from both semantic and pragmatic arguments combined with aspects of grammaticalization.

Lehtinen was secretary of the Society for the Study of Finnish from 1968 to 1982. Meanwhile, Academician Erkki Itkonen asked him in 1972 to take on the duties of editorial secretary of the journal *Finnisch-ugrische Forschungen*, a position in which he continued until the end of the decade. He was editor-in-chief of the journal *Virittäjä* in 1989-1990.

Lehtinen was also an expert advisor to the committee for the new translation of the Bible into Finnish, and was invited to membership of the Finnish Academy of Science and Letters in 1991. He published a number of monographs and several dozen research papers, the last in 2013. He also frequently acted as the official opponent in the discussions of doctoral theses, his last appearance in this capacity being at the University of Turku in 2012, some time after he had fallen ill.

Lehtinen was responsible for the teaching of language history to students of Finnish at the University of Helsinki for several decades, and was able to open up new, in-

spiring perspectives that allowed this subject which is often looked on as rather dry to spring to life in a new way. He supervised a number of doctoral theses in this field and held joint workshops to help young researchers who were working on their theses.

The depth of the expertise that Lehtinen could command is seen well in his other major work *Kielen vuosituhannet: Suomen kielen kehitys kantauralista varhaisuumeen* (Language millennia: The development of the Finnish language from Proto-Uralic to Early Finnish), published in 2007 and awarded a Good Academic Textbook prize by the University of Helsinki the following year. This work provides a broad synthesis of the history of Finnish from its Proto-Uralic roots 5000-6000 years ago up to the times of Agricola, when the first examples of written Finnish appeared, highlighting the contacts that Finnish and its predecessors evidently had with other languages. Lehtinen also pays attention to the new perspectives introduced by the loan-

word studies of Jorma Koivulehto and the most recent observations reported by archaeologists.

Students also respected **Tapani Lehtinen** as a pioneer of the IT age at a time when this was a rather frightening thing for humanists. He was the first member of the Finnish language staff at the University of Helsinki to transfer all his course material to the Internet. He was a revered and well-liked colleague in other respects, too, and a month before his death he bequeathed the whole of his scientific library to the students, scholars and teachers of the Finnish language at the University of Helsinki.

His own family was always very dear to Tapani Lehtinen. His wife Marja Lehtinen, who was editor-in-chief of *Suomen kielen perussanakirja* (the Basic Dictionary of the Finnish Language), had died of cancer in 2003, and Tapani had guided their two sons, Jaakko and Juha, into the world of computers at a time when many people still had no idea how to use them.

Obituary by Simo Heininen and Heikki Paunonen